

Paulina Pludra-Żuk

Instytut Historii Nauki PAN

ORCID 0000-0002-3955-8672

NIEZNANY SPIS ZAJĘĆ NA WYDZIALE ARTIUM UNIwersYTETU KRAKOWSKIEGO Z LAT 1474–1477

Unknown List of Lectures at the Faculty of Arts of the University of Krakow 1474–1477

Summary: The article contains an edition of a 15th-century note in the manuscript of the Ossolineum Library 819/I, which is a list of lectures and exercises carried out at the Faculty of Arts of the University of Krakow in the years 1474–1477 at the baccalaureate level. It was supplemented with the identification of the lecturers present in it and the context of the earlier preserved manuscripts, which provide an insight into the set of university readings required to obtain the Bachelor of Arts degree in 15th-century Krakow.

Słowa kluczowe: historia nauki, źródłoznawstwo, Uniwersytet Krakowski, sztuki wyzwolone, średniowiecze

Key words: history of science and humanities, manuscript studies, Cracow University, liberal arts, Middle Ages

W rękopisie Biblioteki Ossolineum 819/I¹ [MSPL 152²], na marginesie pochodzącej z dwunastowiecznego mszału przedniej karty ochronnej, ręką piętnastowieczną wpisano szereg notatek, dziś już niezbyt czytelnych, częściowo zatartych

---

¹ * Artykuł powstał w ramach projektu badawczego „Inwentarz dziedzictwa narodowego w zakresie rękopisów średniowiecznych” finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, grant nr 11H 16 0084 84 (Narodowy Program Rozwoju Humanistyki) – zob. <http://manuscripta.pl/>. Dziękuję recenzentom za cenne uwagi, za którymi starałam się podążać w artykule. Ogólny opis rękopisu zob. W. Kętrzyński, *Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Ossolinianae Leopoliensis*, vol. 3, Lwów 1898, s. 270.

² Numer jednoznacznie identyfikujący rękopis nadany w bazie „Manuscripta.pl”.

i przyciętych podczas oprawiania. Dokładniejsza ich analiza pozwala określić, że zapiski stanowią listę ćwiczeń i wykładów uniwersyteckich z lat 1474–1477. Ponieważ noty te dotyczą okresu nie objętego jeszcze *Liber diligentiarum*,³ warto treść przytoczyć *in extenso*, stanowią bowiem jedno z unikatowych zachowanych do dziś świadectw realizacji programu nauczania na Wydziale Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego przed rokiem 1487⁴.

Kodeks, w którym zamieszczono notatki, to rękopis piętnastowieczny, zawierający przede wszystkim kopię *Aurory* Piotra Rigi (k. 2^r–214^r) w trzeciej edycji odautorskiej z uzupełnieniami pochodzącymi od Idziego z Paryża i trzema księgami anonimowymi, stanowiącymi wierszowaną wersję ksiąg Przysłów, Ekleziastesa i Lamentacji Jeremiasza⁵, a ponadto traktat *De honestate mulierum* Cezarego z Arles (k. 215^r–216^r), *Carmen paschale* Seduliusza (bez listu dedykacyjnego do Macedoniusza, k. 219^r–279^v)⁶ oraz wypisy z tekstów wierszowanych (k. 279^v–280^v). Pierwszy z tekstów zakończony został następującym kolofonem:

Explicit Aurora comprehendens verba decora, pascens auditum stolidum red-
densque peritum,/ fraude fruens nulla, sit cortex atque medulla,/ Est nucleus,
testa, zizania det manifesta,/ Aspera frenat, fusca serenat, ceca diescit/ Utpote
cenat vir, cor amenat quaque valescit,/ hunc in principio Thartarus servit bene-
dictus/ Cracovie studio deus ergo sit benedictus.

Poniżej dodano:

Explicit Biblia metrica Petri de Riga compilata et scripta in Radimna post
ingeniosum Mathiam de S. sub anno Domini millesimo CCCCo septuagesimo
IIIIo post Letare feria secunda, vicesima prima die mensis Marcii, Michaelis
de Budzywoy.

³ Najstarsza z serii ksiąg urzędowych zawierających spis wykładów, ćwiczeń i dysput na Wydziale Sztuk Wyzwolonych dotyczy lat 1487–1563, zob. *Liber diligentiarum facultatis artisticae Universitatis Cracoviensis 1487–1563*, wyd. W. Wisłocki, Kraków 1886 (Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce, t. 4).

⁴ O zasadności publikowania tego typu drobnych świadectw historii Uniwersytetu Krakowskiego pisze J. Zathy w artykule «*Colligite fragmenta ne pereant*». *Contribution aux recherches sur l'histoire de l'enseignement à l'Université de Cracovie au XVe s.*, „Mediaevalia Philosophica Polonorum” 1961, t. 10, s. 97.

⁵ Na temat poszczególnych redakcji tekstu zob. P. Pludra-Żuk, *Aurora – wierszowana Biblia autorstwa Piotra Rigi (ok. 1145–1209): stan badań i perspektywy*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi”, 2015, t. 9, s. 155–160 z odwołaniem do dalszej literatury. Na temat rękopisów *Aurory* o tej samej zawartości przechowywanych obecnie w Bibliotece Jagiellońskiej zob. P. Pludra-Żuk, *Krakowscy czytelnicy «Aurory» Piotra Rigi: popularność tekstu i ślady lektury w średniowieczu*, [w:] *De nuptiis Philologiae et Libri manuscripti czyli Co nowego mówią rękopisy. Zbiór studiów*, red. A. Lew, P. Pludra-Żuk, Warszawa 2016, s. 121–142.

⁶ Zob. C.P.E. Springer, *The Manuscripts of Sedulius: a Provisional Handlist*, Philadelphia 1995 (Transactions of the American Philosophical Society, 85, Pt 5), s. 113.

Jakkolwiek treść kolofonu nie jest do końca jasna (szczególne wątpliwości budzi tu tożsamość i rola określonego jako *ingeniosus* Macieja z S.)⁷, wydaje się, że wymieniony w nim Michał z Budziwoja był kopistą, a nie tylko właścicielem kodeksu. Jego osobę można z dużą dozą prawdopodobieństwa utożsamić z Michałem, synem Stanisława z Tyczyna, wpisanym na Uniwersytet Krakowski w 1474 r.⁸ Wieś Budziwój znajdowała się w odległości trzech kilometrów na zachód od Tyczyna i wchodziła w obręb parafii tyczyńskiej, z tego powodu Michał mógł używać obu nazw miejscowych, zależnie od okoliczności⁹. Ponadto, dość prawdopodobne, że sporządzone na karcie ochronnej notatki dotyczyły zajęć, które Michał sam odbył po wstąpieniu na wydział sztuk. Takiej interpretacji nie wyklucza analiza paleograficzna polegająca na zestawieniu tekstu notatki z pismem w kodeksie (choć wynik takiego porównania nie może stanowić pewnej przesłanki ze względu na różny charakter obu tekstów).

Tekst notki przedstawia się następująco (edycja oparta została na instrukcji Adama Wolffa z 1957 r.¹⁰, z jedną drobną zmianą, a mianowicie w tekście rozwiązano wszystkie pojawiające się skróty):

^a-Anno Domini millesimo cccc^o 74 commutacione hiemali exercitium veteris artis sub magistro Szydłow, exercitium secundae partis sub magistro Pausimo, lecturam tractatum sub magistris Kokoruni [?] et Cracoviensis Nicolaus.^{-a b-}
^c Sequenti vero commutacione hiemali [?] sub magistro Mathia de Szydłow exercitium De anima, sub magistro Gąbyn Andrea lecturam Posteriorum, sub magistro Michaele de Vielun lecturam Phisicorum, sub magistro Stanislawo [?] Corzep exercitium Parvorum^{11-b}; ^dLecturam Cirometralis ^e sub baccalario Ambrosio de Zerombark [?], lecturam Secunde partis sub Johanne de Kothovycze, exercitium [?].^{-d f}Commutacione estivali anno Domini 1476 sub magi-

⁷ Bardziej szczegółowa analiza tego zagadnienia: Paulina Pludra-Żuk, 'Aurora' Piotra Rigi. *Średniowieczna transmisja i funkcje tekstu na przykładzie rękopisów polskich, pruskich i śląskich* (w druku).

⁸ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508. Biblioteka Jagiellońska rkp. 258*, t. 1: tekst, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska; przy współpr. R. Grzesika, Kraków 2004, s. 371 (*Michael Stanislawi de Thiczin dt 2 gr*). Zob. też A. Brückner, *Średniowieczna poezja łacińska w Polsce*, cz. 3, Kraków 1894, s. 29–30 (= 296–297, bez identyfikacji postaci). Postać nienotowana w *Księdze promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego* (zob. *Najstarsza księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1402–1541*, wyd. A. Gąsiorowski T. Jurek, I. Skierska, Kraków 2011, s. 224; *Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, wyd. A. Gąsiorowski; przy współpr. T. Jurka, I. Skierskiej, W. Swobody, Kraków 2000, s. 48).

⁹ Zob. też A. Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny ziemi sanockiej w średniowieczu*. Cz. 1, Brzozów-Krosno 1991, s. 57 oraz Cz. 3, Kraków 2002, s. 199.

¹⁰ A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI w.*, „*Studia Źródłoznawcze*”, 1:1957, s. 155–181.

¹¹ Za pomoc w odczytaniu tego miejsca dziękuję prof. Rafałowi Wójcikowi i panu Jakubowi Łukaszewskiemu.

stro Pausimo exercitium Donati. Anno 1477 exercitium nove logice sub magistro Johanne [?] de Glogovia, parvorum parvorum [?] lecturam sub magistro^g de^h; sub magistroⁱ Gąⁱbyn.^{f j}

^{a-a} atrament 1

^{b-b} atrament 2

^c fragment tekstu zatarty

^{d-d} atrament 3

^e przekreślone: d[...] sub

^{f-f} atrament 4

^g tekst uszkodzony

^h tekst nieczytelny

ⁱ⁻ⁱ koniektura

^j tekst nieczytelny

Wśród wymienionych tekstów znalazły się zatem jako podstawa ćwiczeń: *vetus ars*, czyli dzieła logiczne: *Isagoge ad praedicamenta Aristotelis* Porfiriusza i *Categoriae* Arystotelesa, *secunda pars*, czyli druga część *Doctrinale* Aleksandra z Villa Dei, traktat Arystotelesa *De anima*, *Parva logicalia* lub *naturalia*, gramatyka Donata oraz *nova logica*, czyli *Analitica priora i posteriora* i *Liber elenchorum*. Podstawą do wykładów były z kolei *Traktaty (Summulae logicales)* Piotra Hiszpana, pisma Arystotelesa *Analytica posteriora* i *Physica*, *Computus Cirometralis* oraz *secunda pars*, czyli ponownie *Doctrinale* Aleksandra z Villa Dei.

Notatka pozwala również na uzupełnienie dotychczasowej wiedzy na temat poszczególnych wykładowców uniwersyteckich, o których niejednokrotnie posiadamy jedynie okruchy informacji. Pierwsza z wymienionych postaci to znany z literatury Maciej z Szydłowa (*magister Szydłow*), pojawiający się w spisie zajęć dwukrotnie, który stopień bakałarza sztuk uzyskał w 1465 r., magisterium natomiast w 1468 r. W momencie sporządzania notatki był profesorem Wydziału Sztuk i seniorem Bursy Jeruzalem, mniej więcej w tym samym czasie (1475 r.) został kolegiatem większym i prepozytem Kolegium¹². Związany był także z biblioteką, najpierw jako prepozyt *Collegium Maius* w 1475 r., a później organizator biblioteki wikariuszy przy krakowskiej katedrze¹³. W Bibliotece Jagiellońskiej zachowały się trzy rękopisy¹⁴ i kilkanaście inkunabułów¹⁵ należących do jego

¹² Zob. J. Wolny, Maciej z Szydłowa [w:]: *Polski słownik biograficzny*, t. 19, Wrocław 1974, s. 37–38; M. Kowalczyk, *Studia nad życiem i działalnością Macieja z Szydłowa*, „Folia Historica Cracoviensia” 1996, t. 3, s. 69–88; Maciej z Szydłowa (Id: 1999112), w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, URL: <http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/1999112> (Dostęp: 10.11.2021).

¹³ J. Zathej, A. Lewicka-Kamińska, L. Hajdukiewicz, *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*. T. 1, 1364–1775, Kraków 1966, s. 37, 42.

¹⁴ W: J. Zathej, *Historia Biblioteki Jagiellońskiej...*, s. 126, p. 260, mowa o czterech rękopisach, jednakże bez podania ich sygnatur. J. Wolny w PSB wymienia trzy pozycje, ta sama informacja powtarza się później w M. Kowalczyk, *Studia nad życiem...*, s. 81, gdzie wymieniono rękopisy BJ 1415, 1513, 2324.

¹⁵ BJ Inc. 711, 1271–1273, 1353, 1590, 1749, 2122, 2177–2180, 2793, 2802, zob. *Incunabula typographica bibliothecae Universitatis Jagellonicae Cracoviensis inde ab inventa arte imprimendi usque ad a. 1500*, red. W. Wisłocki, Cracoviae 1900, s. 498.

oh
anno d. millesimo m^o ccc^o lxxviii
1 ma mundet infusio. & suu ro **Post** corn ali
pensione secundet. f. **Alia.**
s. ut spc scs adueniens maiestatem no
manifestando clarificet. f. **Alia.**
totu corpus ecclie multiplicat & regitur.
innoua familie tue pgrme scificationis
dedisti. ut corpore & mente renouari
fider feruientes tibi dno seruire me
seruicos ds. apti nos tue ppici uoluntati.
p tereuntel tramite deuiant. sic integro
am. ad illi semp ordine recurrentes. f.
uere salomon filijs isrl. Di
qui iudicant terru. sentite de dno in dno
mplicitate cordis querite illu. qm inuenit
ptant illu. apparet au eis q fide habent in
em cogitationes separant ado. s. robata aut
t insipientes. n i malivolā aiā n uti
nec i habitabit in corpe subdito pecc
te discipline effugiet fictu. & auferet se aco
st sine intellectu. & corripit a supuenis
re. Benign e eni spc sapientie. & n i habit
labys suis. qm renu illi testis e ds. cordis
819

Ossolineum, 819/I, k. 1r (przednia karta ochronna)

prywatnych zbiorów. Dodatkowych informacji o jego księgozborze dostarcza spis, który sporządził w 1507 r.¹⁶ Na podstawie zawartości spisu a także analizy pisma Macieja Maria Kowalczyk zidentyfikowała kilka kolejnych kodeksów, w których zachowały się sporządzone jego ręką marginalia¹⁷. Wśród zachowanych ksiąg nie udało mi się jednak zidentyfikować rękopisów, na których podstawie mógł wyklądać.

Jako kolejny wykładowca pojawia się Marcin z Ośnicy zwany Pausemus (w tekście występujący jako *magister Pausimus*, a znany też jako Pansemus, Pansemicz), który uzyskał stopień bakałarza sztuk w 1456 r., magisterium w 1468 r., bakałareat z prawa kanonicznego przed 1479 r., zmarł w 1494 r.¹⁸ Omawiana notatka zawiera najwcześniejszą informację, jaką dysponujemy w odniesieniu do prowadzonych przez Marcina zajęć uniwersyteckich. *Liber diligentiarum* dokumentuje prowadzone przez niego w późniejszych latach wykłady z gramatyki i filozofii. Wyklądał wówczas, poza wspomnianym tu już *Doctrinale*,¹⁹ z tekstów gramatycznych również Donata²⁰, a ponadto szereg pism Arystotelesa: *Physica*,²¹ *Analytica Priora*,²² *Politica*,²³ *De anima*,²⁴ *Economica*²⁵ i *Parva naturalia*²⁶. Posiadamy szczątkowe informacje na temat jego biblioteki. W Bibliotece Jagiellońskiej zachowały się dwa pochodzące z jego księgozbioru inkunabuły, dotyczące prawa kanonicznego²⁷, a także prawdopodobnie należący do niego rękopis z kazaniem²⁸.

Trzecim wymienionym wykładowcą jest Piotr z Kokorzyna (*magister Kokoruni*)²⁹. Co do jego kariery uniwersyteckiej wiadomo jedynie, że immatry-

¹⁶ Spis znaleźć można wśród odręcznych notatek zapisanych na marginesach i czystych kartach almanachu przechowywanego obecnie w Bibliotece Jagiellońskiej pod sygnaturą Cim. 5513; edycja: M. Kowalczyk, *Studia nad życiem...*, s. 86–87.

¹⁷ M. Kowalczyk, *Studia nad życiem...*, s. 81–82, edycja spisu: s. 86–87.

¹⁸ Marcin Pausemus z Ośnicy (Id: 2000595), w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, URL: <http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/2000595> (Dostęp: 01.07.2021).

¹⁹ *Liber diligentiarum...*, s. 13, 18.

²⁰ *Liber diligentiarum...*, s. 24.

²¹ *Liber diligentiarum...*, s. 2, 3, 4, 5, 13, 16, 26, 28.

²² *Liber diligentiarum...*, s. 22.

²³ *Liber diligentiarum...*, s. 20.

²⁴ *Liber diligentiarum...*, s. 6, 8.

²⁵ *Liber diligentiarum...*, s. 5.

²⁶ *Liber diligentiarum...*, s. 10.

²⁷ BJ Inc. 830, 831, zob. J. Zathay, *Historia Biblioteki Jagiellońskiej...*, s. 124; *Incunabula typographica...*, s. 369.

²⁸ Rkp. BJ 1507, zob. *Catalogus codicum manuscriptorum mediae aevi Latinorum, qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, Vol. 11: *Numeros continens inde a 1501 usque ad 1575*, comp. A. Kozłowska [et al.]. Kraków 2016, s. 59.

²⁹ *Najstarsza księga promocji...*, s. 224; Piotr z Kokorzyna, syn Sędziwoja (Id: 2009331), w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, URL: <http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/2009331> (Dostęp: 08.11.2021).

kulowany został w 1457 r., a stopień bakałarza otrzymał w 1459 r. W tym miejscu, piętnaście lat później, wymieniony został jako magister.

Kolejna wymieniona postać, czyli *Nicolaus Cracoviensis*, jest trudna do identyfikacji, wielu bowiem Mikołajów z Krakowa immatrykulowano w czasie nieco poprzedzającym rok 1474. Próba określenia, o którym Mikołaju mowa w notatce, wydaje się zatem ryzykowna.

Następnie mowa o Andrzeju z Gębina, który uzyskał stopień bakałarza sztuk w 1468 r., natomiast w 1474 r. otrzymał magisterium³⁰. Wiadomo, że w 1469 r., podczas pełnienia funkcji lokata szkoły katedralnej krakowskiej, objaśniał kazania Pawła z Zatora³¹. Poza tym podpisany jest jako kopista w dwóch rękopisach znajdujących się obecnie w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, obu związanych ściśle z programem nauczania sztuk, choć tu znów nie natrafiamy na tekst wykładany w 1475 r. Pierwszy z rękopisów (BJ 433) zawiera m.in. komentowane teksty z zakresu *trivium* (*Georgiki* Wergiliusza, *Granum accentuale*, *Rethorica ad Herennium*) ale też *Liber Augustalis* Benwenuta z Imoli³², drugi natomiast (BJ 2016) – zbiór kwestii do ksiąg Arystotelesa (*Quaestiones in libros Aristotelis De anima, Parvorum naturalium, De universalibus, De differentia spiritus et animae, De problematibus, De urina*)³³. Ponadto był prawdopodobnie właścicielem rękopisu z kazaniem wspomnianego wyżej Pawła z Zatora (BJ 1506)³⁴.

Kolejny mistrz, Michał z Wielunia, bakałarzem sztuk został w 1470 r., magistrem w 1474 r., a jeszcze przed 1481 r. bakałarzem dekretów. W tymże roku pełnił funkcję dziekana wydziału sztuk. Zmarł w 1487 r. na wyspie Rodos podczas wyprawy do Ziemi Świętej³⁵. Znanych jest sześć inkunabułów pochodzących z jego zbiorów, a obecnie znajdujących się w Bibliotece Jagiellońskiej, w tym Ptolemeusza „Tablice geograficzne do Kosmografii” i Serwiusza komentarze do dzieł Wergiliusza³⁶.

³⁰ *Najstarsza księga promocji...*, s. 231, 236; Andrzej z Gębina, syn Alberta/Wojciecha (Id: 2015096), w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, URL: <http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/2015096> Wojciecha (Dostęp: 10.11.2021).

³¹ *Catalogus codicum manuscriptorum...*, vol. 11, s. 28; K. Stopka, *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu: studia nad kształceniem kleru polskiego w wiekach średnich*, Kraków 1994, s. 107, 169.

³² *Catalogus codicum manuscriptorum...*, vol. 2: *Numeros continens inde a 332 usque ad 444*, comp. M. Kowalczyk [et al.], Kraków 1982, s. 311–314.

³³ *Repertorium commentariorum medii aevi in Aristotelem Latinorum quae in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, M. Markowski, Z. Włodek, Wrocław 1974, s. 91–92 (opis częściowy).

³⁴ *Catalogus codicum manuscriptorum...*, vol. 11, s. 28.

³⁵ *Najstarsza księga promocji...*, s. 233, 236; M. Zwiercan, *Michał z Wielunia*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XX, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 627–628; Michał z Wielunia (Id: 2000731), w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, URL: <http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/2000731> (Dostęp: 10.11.2021).

³⁶ M. Zwiercan, *Michał z Wielunia*, s. 627 mówi o sześciu zachowanych inkunabułach, z kolei *Incunabula typographica...*, s. 550 podaje pięć sygnatur: Inc. 445, 670, 820, 1561, 1966.

Następnie pojawia się imię Stanisława z Korzybia (czyli *de Corzyb* lub *Korzib*, a w omawianej notce *Corzep*), który w 1459 r. uzyskał bakalaureat sztuk, w 1468 r. magisterium, zaś w 1483 r. pełnił funkcję dziekana wydziału³⁷. Był jednocześnie bernardyńskim kaznodzieją, wspomnianym w kronice Jana z Komorowa³⁸, a później i u Waddinga³⁹. Z jego działalnością kaznodziejską łączyło się zainteresowanie mnemotechniką, którą wykładał w Krakowie już w 1470 r., jest pierwszym znanym z imienia wykładowcą tego przedmiotu na Uniwersytecie Krakowskim⁴⁰. Co ciekawe, imię Stanisława znane jest również z rękopisu zawierającego pisma Petrarki (*De contemptu mundi*, *Vita solitaria*, *Speculum vitae humanae*), który własnoręcznie skopiował⁴¹.

Kolejnym wykładowcą był prawdopodobnie Ambroży z Rożnowic, syn Wacława (tu zapisany jako *Ambrosius de Zerombark*), immatrykulowany w Krakowie w 1462 r., który stopień bakałarza sztuk otrzymał w 1470 r. i jako bakałarz wymieniany jest w *Acta Rectoralia* pod 1474 r.⁴²

Janem z Kotowic (*de Kothovycze*) być może omyłkowo nazwano tu franciszkanina Marcina, który jest jedyną postacią o tym przydomku figurującą w dokumentach uniwersyteckich. Bakałarzem został w 1471 r.⁴³, a magistrem w 1475 r.⁴⁴

Ostatni z wymienionych mistrzów to Jan z Głogowa (*Johannes de Glogovia*), wszechstronny uczonek, związany przede wszystkim z krakowskim wydziałem sztuk⁴⁵. Jego działalność dydaktyczna zaczęła się tuż po otrzymaniu

³⁷ *Najstarsza księga promocji...*, s. 224, 231, 244; Stanisław z Korzybia (Id: 2000769), w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, URL: <http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/2000769> (Dostęp: 13.11.2021).

³⁸ Jan z Komorowa, *Memoriale Ordinis Fratrum Minorum*, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. V, Lwów 1888, s. 264.

³⁹ L. Wadding, *Annales Minorum seu trium ordinum a S. Francisco institutorum*, vol. 14, Romae 1735, s. 429.

⁴⁰ R. Wójcik, *The Art of Memory in Poland in the Late Middle Ages (1400–1530)*, [w:] *The Art of Memory in Late Medieval Central Europe (Czech Lands, Hungary, Poland)*, ed. F.G. Kiss, Budapest-Paris, 2016, s. 82–83; R. Wójcik, «Domine, memoriale tuum in generationem et generationem...»: o krakowskim traktacie «*Opusculum de arte memorativa*» z 1504 roku, „*Studia Warmińskie*” 39:2002, s. 119–120.

⁴¹ Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, rękopis R 1806.

⁴² *Najstarsza księga promocji...*, s. 233; Ambroży z Rożnowic (może też Olesno, Rożmberk, Rużomberok, Susz), syn Wacława (Id: 2032683), w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, URL: <http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/2032683> (Dostęp: 07.11.2021).

⁴³ *Najstarsza księga promocji...*, s. 234.

⁴⁴ *Najstarsza księga promocji...*, s. 237; wszystkie wzmianki źródłowe na temat tej postaci zebrano w: Marcin z Kotowic, syn Stanisława (Id: 2018757), w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, URL: <http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/2018757> (Dostęp: 10.11.2021).

⁴⁵ *Najstarsza księga promocji...*, s. 229, 231; Jan Schelling z Głogowa, zw. także Gloger, mistrz sztuk, kolegiat większy, zm. 1507 (Id: 2005484), w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, URL: <http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/2005484> (Dostęp: 13.11.2021); M. Zwiercan, *Jan z Głogowa* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. X, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962–1964, s. 450–452;

stopni bakałarza i magistra sztuk odpowiednio w latach 1465 i 1468 i trwała czterdzieści lat, obejmując przede wszystkim zagadnienia gramatyczne i filozoficzne. W analizowanej tu notce po raz pierwszy napotykamy na wzmiankę łączącą jego nazwisko z ćwiczeniami dotyczącymi logiki nowej⁴⁶. Zainteresowanie należącymi do niej tekstami doprowadziło ostatecznie do publikacji w 1511 r. *Exercitium novae logicae seu librorum Priorum et Elenchorum*⁴⁷. Wśród kilku zachowanych po Głogowczyku ksiąg (pięciu rękopisów i trzech inkunabułów)⁴⁸ dotarły do naszych czasów również rękopiśmienne, sporządzone jego ręką, kopie wykładu do *Analityk pierwszych*⁴⁹ i *Analityk wtórych*⁵⁰. Atrybucja oparta jest jedynie na analizie paleograficznej kopii⁵¹. W obu rękopisach tekst Arystotelesa zaopatrzony został w glossę marginalną pochodzącą od Idziego Rzymianina oraz glosy interlinearne. Układ strony w obu przypadkach wskazuje na dydaktyczny charakter kopii (pomiędzy wersami tekstu głównego pozostawiono szeroki odstęp z przeznaczeniem na glosy). W drugim z kodeksów znaleźć można daty jego powstania, lata 1501–1502⁵², pierwszy pozbawiony jest takiej informacji. Ze względu na autora glossy marginalnej i charakter kodeksów, oba rękopisy mogły stanowić komplet tekstów, które co prawda posłużyły Głogowczykowi do prowadzenia wykładów, ale miało to miejsce niemal ćwierć wieku po powstaniu omawianej tu notatki.

Wymienione przez Michała z Budziwoja lektury w przeważającej mierze odpowiadają programowi krakowskiego Wydziału Sztuk, określone już przez

---

W. Seńko, *Wstęp do studium nad Janem z Głogowa*, „Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej” 1961, t. 1, s. 9–59; S. Swieżawski, *Materiały do Studiów nad Janem z Głogowa*, „Studia Mediewistyczne” 1961, t. 2, s. 135–184; K. Krauze-Błachowicz, *Jan z Głogowa i tradycja gramatyki spekulatywnej*, Warszawa 2008.

⁴⁶ K. Krauze-Błachowicz, *Jan z Głogowa...*, s. 72–73 przedstawia zestawienie wykładów prowadzonych przez Głogowczyka w latach 1487–1506, sporządzone na podstawie *Liber diligentiarum*. Wykłady z logiki nowej pojawiają się w nim trzykrotnie, w semestrze letnim w latach: 1488, 1493 i 1494.

⁴⁷ *Exercitium noue logice seu librorum priorum et elenchorum magistri Joannis de Glogouia*, Cracovie: Haller, 1511.

⁴⁸ W. Szelińska, *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVI wieku*, Wrocław 1966, s. 178–181; K. Krauze-Błachowicz, *Jan z Głogowa...*, s. 74 pokrótce charakteryzuje pozostawiony przez Głogowczyka księgozbiór.

⁴⁹ Kraków, BJ 1902.

⁵⁰ Kraków, BJ 2173.

⁵¹ W. Szelińska, *Biblioteki profesorów...*, s. 178.

⁵² Jak podaje W. Seńko, *Wstęp do studium...*, s. 28, pierwsza data pojawia się w tytule dzieła: „Excellentissimi artum et sacre theologie doctoris domini Egidii Romani archipresulis bituricensis ordinis heremitarum sancti Augustini in libros Aristotelis interpretatio fidelissima anno Domini 1501 corrente per magistrum Johannem Glogoviensem fidelissime repetita ad laudem Dei”, druga natomiast na końcu tekstu: „Finis adest feliciter 1502. 5 martii magister Johannes Glogoviensis”.

statuty z lat 1404–1406⁵³, a wzorowanemu na programie uniwersytetu praskiego. Jako obowiązkowe dla uzyskania stopnia bakałarza sztuk wymieniono wówczas następujące pozycje: *Doctrinale puerorum* Aleksandra z Villa Dei, *Poetria nova* Gotfryda z Vinsauf, *Computus chirometralis*, *Tractatus* Piotra Hiszpana, *ars vetus* (czyli *Isagoge ad praedicamenta Aristotelis* Porfiriusza i *Categoriae* Arystotelesa), *logica nova* (*Analitica Priora et Posteriora*, *Liber elenchorum*), *Liber phisicorum*, *De anima* i Jana z Sacrobosco *De sphaera materialis*⁵⁴.

Dalszych wytycznych spodziewać by się można w dokumentach fundacyjnych dwóch kolegiatur specjalizujących się w naukach trywialnych, jednakże zarówno statuty fundacyjne kolegiatury Nowki z 1406 r., jak i kolegiatury Mężykowej z 1420 r. nie zawierały szczegółów dotyczących lektur. W pierwszym przypadku mowa jedynie ogólnie o wykładach i ćwiczeniach z zakresu gramatyki i retoryki⁵⁵, w drugim zaś, poza jasnym określeniem, że kolegiatura ma się specjalizować w nauce pisania listów (*epistolae missiles*) i dokumentów (*formae privilegiorum*), mówi się ogólnie o *libri grammaticales et poeticales*⁵⁶. Szczegółów dotyczących kształcenia brak również w odniesieniu do kolejno fundowanych prywatnych kolegiatur, mianowicie: Jakuba z Piotrkowa, ufundowanej

⁵³ Program nauczania na wydziale sztuk przedstawia dokładnie K. Ożóg w artykule: *Zakres i metody nauczania «septem artes» na Wydziale Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego w XV wieku*, [w:] *Septem artes w kształtowaniu kultury umysłowej w Polsce średniowiecznej (wybrane zagadnienia)*, red. T. Michałowska, Wrocław 2007, s. 105–124 (tu s. 110); zob. też D. Niemiec, M. Starzyński, *Collegium Minus*, Kraków 2015, s. 38–39, 43–50. K. Ożóg w artykule odwołuje się do większości dokumentów przytoczonych poniżej. K. Morawski (*Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. 1, Kraków 1900, s. 207–212) rekonstruuje program studiów na poziomie bakałaratu w XV w. na podstawie „starych statutów” z 1406 r., wykazu zajęć z 1486 r. oraz świadectwa Jodoka z Głuchołazów, nie odnosząc się do dokumentów z 1449 i 1476 r. Ostatnio zagadnienie programu nauczania przedstawiał P.W. Knoll w pracy: *«A Pearl of Powerful Learning». The University of Cracow in the Fifteenth Century*, Leiden–Boston 2016 (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance, 52), s. 100–105.

⁵⁴ *Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in Universitate studiorum Jagiellonica ab anno 1402 ad annum 1849*, ed. J. Muczkowski, Cracoviae 1849, s. XII–XIII: „Placuit omnibus magistris, quod hy libri audiantur ante gradum baccalariatus: secunda pars Alexandri, liber noue poetice, aut exercicium rhetorice, computus cyrometralis, tractatus petri hispani, vetus ars, libri priorum, posteriorum, liber elencorum, liber phisicorum, libri de anima, et liber spere materialis”.

⁵⁵ Zob. *Codex diplomaticus Universitatis Studii Generalis Cracoviensis*, [ed. I. Ż. Pauli], p. I: *Ab anno 1365 usque ad annum 1440*, Cracoviae 1870, nr XXXVIII, s. 71: „pro pauperibus vero clericis Scolaribus studentibus in aliquo Collegio dictorum Collegiorum unam lectionem qualibet die legi consueta in Grammatica aut in Rhetorica legere et exercitium in eisdem facultatibus bis in septimana qualibet annuatim facere”.

⁵⁶ *Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej*, cz. II, 1416–1450, wyd. S. Kuraś, Lublin 1973, nr 233, s. 44–45: „Et primo voluit, quod predictus collegiatus legat et exercitet diebus legibilibus unum actum peragendo, videlicet in libris gramaticalibus seu poeticalibus, prout processerit de voluntate magistrorum et presertim collegiatorum promotorum, declinando, construendo et legendo, aut docendo in rhetorica epistolas missiles aut formas privilegiorum”.

w 1443 r.⁵⁷, Mikołaja z Brzeźnicy z 1444 r.⁵⁸, Jakuba z Zaborowa z 1448 r.⁵⁹ i Marcina Króla z Żurawicy z ok. 1450 r.⁶⁰

Dokładniejszych informacji dotyczących *curriculum* obowiązującego w tych kolegiaturach dostarczają dopiero dokumenty odnoszące się do utworzonego w 1449 r. *Collegium Minus*, w którym położono silniejszy nacisk na studia z dziedziny gramatyki i retoryki⁶¹. Wśród lektur, które powinny być wykładane w katedrze Nowki, wymieniono wówczas *Poetria nova* Gotfryda z Vinsauf, *Laborintus* Eberharda Niemca, *De inventione* Cyclerona, *Rhetorica ad Herenium* i *Kronikę polską* Wincen-tego Kadłubka⁶². W odniesieniu do katedry Mężykowej wymieniono z kolei następujące teksty: *De consolatione philosophiae* Boecjusza, *De planctu naturae* Alana z Lille, *Dictorum factorumque memorabilium libri* Waleriusza Maximusa, a także utwory Wergiliusza, Owidiusza, Horacego, Terencjusza i Stacjusza⁶³. Wykładowcy

⁵⁷ Zob. *Codex diplomaticus...*, p. II: *Ab Anno 1441 usque ad Annum 1470*, Cracoviae 1873, nr CXV, s. 23, gdzie następująco określa się obowiązki kolegiata: „et quod in ipsam unum idoneum, valentemque virum Magistrum instituentes [scil. rector, doctores et magistri] singulis diebus legibilibus ad unum actum in artibus, signanter in Philosophia naturali vel morali, alias in Theologia, si praefatis magistris magis videretur expediens, faciendum obligarent”. Zob. też K. Morawski, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 436–437; P.W. Knoll, *«A Pearl of Powerful Learning»...*, s. 142.

⁵⁸ *Codex diplomaticus...*, p. II, nr CXXIV, s. 44–48 (informacje na temat obowiązków kolegiata pochodzą dopiero z 1449 r.). K. Morawski, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 437; P.W. Knoll, *«A Pearl of Powerful Learning»...*, s. 142.

⁵⁹ *Codex diplomaticus...*, p. II, nr CXLVIII, s. 100: „Item decernimus, quod ipse altarista altaris praefati in Collegio minori Artistarum locum et ascensum ad alias Collegiaturas, si tamen sufficiens, idoneus et utilis Universitati compertus fuerit, habeat et ad unum actum in quacumque facultate in dicto Collegio per singulas commutationes explendum per se vel per alium sit astrictus”; K. Morawski, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 437; P.W. Knoll, *«A Pearl of Powerful Learning»...*, s. 141–142.

⁶⁰ Brak dokumentu fundacyjnego, świadectwem fundacji jest dopisek w księdze promocji (*Statuta nec non liber promotionum...*, s. 35, *Księga promocji...*, s. 35, *Najstarsza księga promocji...*, s. 214, zob. P.W. Knoll, *«A Pearl of Powerful Learning»...*, s. 143, p. 219).

⁶¹ Na temat okoliczności powstania Collegium Minus ostatnio zob. P.W. Knoll, *«A Pearl of Powerful Learning»...*, s. 568–571, gdzie zweryfikowano przeważające w literaturze poglądy dotyczące wczesnohumanistycznego charakteru Collegium.

⁶² *Conclusiones Collegii Maioris*, Archiwum BJ, rps 63, s. 17, wyd.: *Conclusiones antiquae Collegii Maioris Universitatis Cracoviensis 1432–1591. Samorząd Kolegium Większego Uniwersytetu Krakowskiego w XV–XVI wieku*, oprac. D. Wójcik-Zega, Kraków 2014, s. 170–174, tu s. 173 (wcześniejsze wydanie: J. Szujski, *Założenie i urządzenie Collegii Minoris*, „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, t. 1, 1878, s. 96–97): „exercitet [scil. Collegiatus Navkonis] in rhetorica, aut legat libros infrascriptos, videlicet: «Novam poetriam Ganifredi», «Labirintum», «Rhetoricas» Tulli, «Cronicam» Vincencii”.

⁶³ „Tercio, collegiatus domine Manzikonisse iuxta suam institutionem legat in poesi libros infradeputatos, videlicet: Boecium «De consolacione», Alanum «De planctu nature», Valerium Maximum, Libros Virgillii, Ovidii, Oracii, Terencii (późniejsze dopiski: Stacii, Marcialis, Tibulli, Propercii, dop. później wymazany)” (*Conclusiones antiquae...*, s. 173–174; zob. też: J. Szujski, *Założenie i urządzenie Collegii Minoris...*, s. 97).

na kolegiaturze Mikołaja z Brzeźnicy i Jakuba z Zaborowa mieli z kolei prowadzić na zmianę wykłady i ćwiczenia. W pierwszej kategorii znalazły się Pryscjana *Volumen maius* i *minus*, składające się na jego *Institutiones grammaticae*, a także wierszowana *Summa super Priscianum* autorstwa Piotra Heliasa, *Graecismus* Eberharda z Béthune i *modi significandi*, natomiast wśród ćwiczeń – *Ars maior* Donata i druga część *Doctrinale* Aleksandra z Villa Dei, które miały być czytane i omawiane na zmianę⁶⁴. Z kolei do programu nauczania *quadrivium* w kolegiaturze Stobnera wchodziły następujące teksty: *Elementy* Euklidesa, *Perspectiva communis* Jana Peckhama, *Arithmetica communis* i *Musica* Jana de Muris, *Theorica planetarum* Campanusa z Novary, *Tablice króla Alfonsa* oraz *Algorismus minutiarum* Jana z Lignères⁶⁵.

W wydanym w 1476 r. dokumencie związanym z ponowną fundacją *Collegium Minus* po wcześniejszym pożarze, do programu kolegiatury Nowki dodano *De institutione oratoria* Kwintyliana, brak z kolei utworu *Laborintus* i *Kroniki* Kadłubka⁶⁶. Z programu kolegiatury Mężykowej usunięto natomiast, przynajmniej w brzmieniu *explicite*, utwory średniowieczne (Boecjusza, Waleriusza Maksymusa i Alana z Lille), dodano z kolei Plauta oraz ogólne sformułowanie mówiące o innych utworach poetyckich⁶⁷. Program kolegiatur Mikołaja z Brzeźnicy i Jakuba z Zaborowa nie uległ zmianie, został jedynie sformułowany w sposób bardziej ogólny. Z tytułu wymieniono tym razem jedynie dzieła Pryscjana i *modi significandi*, resztę zalecanych utworów określając jako *alia grammaticalia*⁶⁸. Co do dwóch kolegiatur kwadrywialnych, w odniesieniu do kolegiatury Stobnera praktycznie brak zmian, pojawiają się jedynie wprost wymienione *Ta-*

⁶⁴ „Quarto, Collegiatus dni Nicolai de Brzeznicza legat aut disputet unum actum dumtaxat in Grammatica, scilicet: mayus volumen Prisciani, minus volumen eiusdem Prisciani, Petrum Helii, Heberardum, «Modos significandi», exercitet Donatum et secundam partem Alexandri alternatim per commutationes legendo et disputando. Quinto, Collegiatus magistri Jacobi Zaborowski in gramatica legere debet et disputare ad instar collegiati domini Nicolai de Brzeznicza. Quorum unus dum legerit, alter ipsorum disputabit” (*Conclusiones antiquae...*, s. 174; zob. też: J. Szujski, *Założenie i urządzenie Collegii Minoris...*, s. 97).

⁶⁵ „Secundo, collegiatus domini Stobneri duos actus faciat. Pro uno legat in mathematica hoc ordine, videlicet: Euclidem, «Perspectivam», «Arithmeticam» et «Musicam», et «Theoricam planetarum», demum «Thabulas Alponcii» premissis «Algorismo minuciarum»” (*Conclusiones antiquae...*, s. 173; zob. też: J. Szujski, *Założenie i urządzenie Collegii Minoris...*, s. 97).

⁶⁶ „ita, ut Collegiatus Domini Nowkonis legat Tullii novam et veterem rhetoricas, Ganifredi poetriam, Quintilianum de oratoria institutione et alia, que ad oratoriam spectant, exerceat” (J. Szujski, *Założenie i urządzenie Collegii Minoris...*, s. 98–99).

⁶⁷ „Manzykonisse autem opera Virgillii, Ovidii, Stacii, Oracii, Therencii quoque et Plauti comedias aut alia poetica” (J. Szujski, *Założenie i urządzenie Collegii Minoris...*, s. 99).

⁶⁸ „Nicolai vero de Brzeznicza majus et minus volumen Prisciani, modos significandi aut alia grammaticalia, et idem intelligi volumus de collegio domini Saborowski, ita, ut alternatim inter se tales lectiones grammaticae distribuant” (J. Szujski, *Założenie i urządzenie Collegii Minoris...*, s. 99).

*bulae resolutae*⁶⁹. Co się zaś tyczy kolegiatury Marcina Króla, jest to najstarszy znany dokument zawierający listę przypisywanych jej tekstów. Wymienia on: *Opus quadripartitum* i *Centiloquium verborum* Ptolemeusza, *Epitome astrologiae* Alcabitiusa, niesprecyzowane dzieło Abu Maszara (Albumasara) oraz inne teksty astrologiczne⁷⁰.

Oficjalne dokumenty dotyczące przebiegu studiów na wydziale *artium* uzupełnia kilka świadectw pozostawionych przez samych studentów. Ich zapiski pozwalają na zweryfikowanie, w jakim stopniu w XV w. realizowano oficjalne założenia programowe. Poniżej przytoczone zostaną tego typu źródła odnoszące się do studiów na poziomie bakalaureatu, które spisano wcześniej niż omawianą tu notatkę.

Pierwszym tego rodzaju świadectwem przebiegu studiów w dziedzinie triwium jest notatka sporządzona przez Jodoka z Głuchołazów (de Ziegenhals), który zapisał się na Uniwersytet Krakowski w 1416 r., a stopień bakałarza uzyskał w 1418 r.⁷¹ Spisana przez niego lista ćwiczeń i lektur bardzo blisko odpowiada notatce Michała i zawiera następujące wykłady: drugą część *Doctrinale* Aleksandra z Villa Dei oraz logikę: starą i nową, traktat *O duszy*, *Fizykę*, *Traktaty* Piotra Hiszpana, *Sphaera materialis* oraz *Computus cirometralis*. Wśród ćwiczeń, poza ponownie pojawiającymi się: *ars vetus*, *logica nova* i nauczonymi przez dwóch wykładowców *Libri phisicorum*, wymieniono ponadto *Parva logicalia* i Donata⁷².

Kolejna zapiska dotyczy nieznanego z imienia studenta, i wymieniono następujące wykłady z lat 1455–1457 r.: traktaty Piotra Hiszpana, *Parva logicalia*, *Analityki pierwsze i wtóre*, *Liber elencorum*, traktat *O duszy*, *ars vetus*, *Fizykę*, *Poetria nova* Gotfryda z Vinsauf, Donata [*Ars maior*], drugą część *Doctrinale* Aleksandra z Villa Dei, *Sphaera materialis* oraz *Computus cirometralis*⁷³. Co ciekawe, w tym samym rękopisie Jerzy Zathej odnalazł także spis dysput filozo-

⁶⁹ „Stobneri vero Euclidem, perspectivam, arismetiam, musicam, theoricas planetarum, Alphonsii tabulas Algorismo premissio minuciarum aut resolutas” (J. Szujski, *Założenie i urządzenie Collegii Minoris...*, s. 99).

⁷⁰ „Magistri Martini autem dicti Rex Ptholomeum in quadripartito (? [tak Szujski]), Alcabitium, Centiloquium verborum Ptholomei, Albumasar et alios libros spectantes ad astrologiam” (J. Szujski, *Założenie i urządzenie Collegii Minoris...*, s. 99).

⁷¹ P.W. Knoll, «*A Pearl of Powerful Learning*»..., s. 103, p. 75.

⁷² Tekst noty z rękopisu Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu IV Q 36, f. 233^r wydał K. Morawski, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 211–213. Zob. K. Ożóg *Zakres i metody nauczania «septem artes»...*, s. 111–112 (s. 112, przyp. 22 zawiera bibliografię dotyczącą Jodoka). Inna tego typu notatka, sporządzona przez Mikołaja z Ziębic (BJ 243, k. 1^{r-v}), dotyczy wykładów, w których uczestniczył dla uzyskania stopnia magistra w 1437 r. (zob. tamże).

⁷³ Notka znajduje się na karcie ochronnej f. I rękopisu BJ 1711; tekst podają J. Zathej, «*Collegite fragmenta ne pereant*»..., s. 99–100; U. Bodemann, *Cedulae actuum. Zum Quellenwert studentischer Belegzettel des Spätmittelalters. Mit Abdruck von Belegzettel aus dem 14. bis frühen 16. Jahrhundert*, [w:] *Schulliteratur im späten Mittelalter*, hrsg. von K. Grubmüller, München 2000, s. 455–456.

ficznych wyznaczonych na wrzesień 1478 r., których zaliczenia wymagano dla otrzymania stopnia bakałarza sztuk. Jest to interesującym dopełnieniem obrazu studiów dokładnie z czasów powstania analizowanej tu notatki. Niestety wśród nazwisk studentów mających poddać się egzaminowi brak Michała z Budziwoja, który w tym mniej więcej czasie powinien zakończyć studia⁷⁴.

Innym tego typu świadectwem jest notatka Bartłomieja z Jaroszek z 1462 r., w której wymienione zostały następujące teksty: traktaty Piotra Hiszpana, *Parva logicalia*, *ars vetus*, *Sphaera materialis*, *Fizyka*, *Analityki pierwsze i wtóre*, *Liber elencorum*, traktat *De anima*, *Computus cirometralis*, z tekstów gramatycznych ponownie Donat i druga część *Doctrinale*, a retorycznych – *Poetria nova* Gotfryda z Vinsauf⁷⁵. Jeszcze jednym tego typu źródłem jest pochodząca z 1467 r. scheda (*scedula*) odnosząca się do studiów Jana z Wrocławia (BUWr IV O 1, f. 58^v), w której wymieniono jednocześnie wśród lektur i ćwiczeń *Parva* [scil. *logicalia*], *ars vetus* oraz Donata, wśród samych zaś ćwiczeń logikę nową, a wśród lektur drugą część *Doctrinale*, *Poetykę nową* Gotfryda z Vinsauf, *Fizykę*, traktat *O duszy*, *Analityki pierwsze* oraz *Sphaera materialis*. W notce podano też *Traktaty* Piotra Hiszpana i *Computus cirometralis* bez doprecyzowania, czy wykładane były w formie ćwiczeń czy lektur⁷⁶. Następne tego typu świadectwa pochodzą już z czasów współczesnych lub niemal współczesnych *Liber diligentiarum*⁷⁷.

Aby dopełnić obrazu tego, jakimi źródłami dysponujemy w odniesieniu do tekstów wykładanych w Krakowie w XV w. na stopień bakałarza sztuk, warto przypomnieć spis pochodzący z ostatniej ćwierci XV w., znajdujący się w rękopisie Archiwum Państwowego w Brnie 111(117a), w którym rozpisano lektury z wyszczególnieniem poruszanych zagadnień, co ma duże znaczenie dla poznania bardziej szczegółowego programu nauczania w Krakowie⁷⁸.

Zestaw tekstów umieszczonych w opublikowanej notatce potwierdza, że Michał z Budziwoja realizował typowy program odpowiadający studiom na wydziale *artes* na poziomie bakałareatu. W stosunku do *curriculum* opisanego w statutach po raz kolejny, jak to już miało miejsce w przypadku Jodoka z Głucholazów, zabrakło lektury retorycznej, mianowicie *Poetyki nowej*. Sięgnięto

⁷⁴ J. Zathej, «*Colligite fragmenta ne pereant*»..., s. 102.

⁷⁵ Spis lektur Bartłomieja z Jaroszek, zawarty w BJ 243, k. 2^r, 7^{r-v}, znany w literaturze przedmiotu, nie został dotychczas opublikowany drukiem. Zestaw wykładów przedstawia się następująco: „[lectura] Tractatum Petri Hispani, parvorum logicalium, veteris artis, Spere materialis, Phisicorum, Priorum, Ganifredi, Posteriorum, Elencorum, De anima, Cirometralis, Donati, secunde partis, exercitium: parvorum, veteris artis, nove logice, De anima, Donati, Phisicorum”.

⁷⁶ M. Markowski, *Burydanizm w Polsce w okresie przedkopernikańskim: studium z historii filozofii i nauk ścisłych na Uniwersytecie Krakowskim w XV wieku*, s. 363, przyp. 185; identyfikacja omówionych postaci w U. Bodemann, *Cedulae actuum*..., s. 456.

⁷⁷ K. Ożóg, *Zakres i metody nauczania «septem artes»*..., s. 116.

⁷⁸ J.B. Korolec, *Polonica w rękopisie Archiwum Państwowego w Brnie 111(117a)*, „Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej” 1967, t. 7, s. 56–67.

z kolei ponownie do gramatyki Donata, obecnego w akcie fundacyjnym *Collegium Minus*, gdzie wykładanie *Ars maior* przypisane zostało kolegiatom Mikołaja z Brzeźnicy i Jakuba z Zaborowa. Poza tym brak tu wykładu *Sphaerae materialis*. Trzeba jednak pamiętać, że Michał nie znalazł się w spisie bakałarzy, a sam tekst jest miejscami nieczytelny, zatem lista jego zajęć uniwersyteckich może być niepełna. Pomimo pewnych zmian programowych w odniesieniu do *artes*, związanych z utworzeniem w 1449 *Collegium Minus* i organizacją kolegiatur skoncentrowanych przede wszystkim na kształceniu w triwium, a także pomimo pewnej swobody, jaką w tym zakresie dysponowali wykładowcy, nie widać tutaj odzwierciedlenia nowych tendencji, choć miały one swe odbicie w zawartości księgozbiorów niektórych uczonych i w prowadzonych przez nich dodatkowych zajęciach⁷⁹.

Pomimo tego, że zachowała się duża grupa rękopisów będąca świadectwem prowadzenia zajęć (systematycznie opracowanych pod kątem programu nauczania np. w odniesieniu do *Izagogi* Porfiriusza⁸⁰, czy traktatu *De anima* Arystotelesa⁸¹), jedynie dwa wyżej omówione rękopisy przepisane przez Jana z Głogowa możemy powiązać z wykładem logiki nowej, z czego przynajmniej jeden odnosi się do czasów o ćwierć wieku późniejszych niż przytoczony wpis.

Reasumując odwołać się należy do zaproponowanej przez Ulrike Bodemann systematyki spisów zajęć uniwersyteckich, zgodnie z którą omawiana tu notatka należy do sporządzanych przez studentów nieformalnych szkiców ceduł (*Cedula-Konzepte*), zapisywanych w wolnych miejscach podręcznych kodeksów⁸². Co do informacji dostarczanych przez tego typu źródła, w tym przypadku odnaleźć możemy przede wszystkim dane świadczące o zgodności nauczania z oficjalnym programem studiów. Jako że notatka stanowi jeden z nielicznych zabytków sprzed 1487 r. łączących informacje dotyczące ćwiczeń i lektur na Uniwersytecie Krakowskim z konkretnymi wykładowcami, dane, których dostarcza, są skądinąd nieznane i stanowią uzupełnienie prozopografii uniwersyteckiej. A skoro na tym najwcześniejszym etapie studiów zajęcia prowadzone były zazwyczaj przez wykładowców znajdujących na początku kariery akademickiej, uzupełnienia odnoszą się do wczesnych lat działalności wymienianych postaci i poszerzają dotychczasową wiedzę na temat początków działalności osób znanych, jak Maciej z Szydłowa czy Jan z Głogowa, lub pozwalają na nieco pełniejszą rekonstrukcję

⁷⁹ P.W. Knoll, «*A Pearl of Powerful Learning*»..., s. 519 i szerzej cały rozdział 10, *Humanism*, s. 564–594; J. Domański, *Scholastyka i początki humanizmu w myśli polskiej XV wieku*, Warszawa 2011, s. 86–132.

⁸⁰ M. Markowski, *Komentarze do «Izagogi» Porfiriusza z Tyru, zachowane w średniowiecznych rękopisach i inkunabulach Biblioteki Jagiellońskiej*, „Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej” 1968, t. 9, s. 25–75.

⁸¹ P.W. Knoll, «*A Pearl of Powerful Learning*»..., s. 339–345.

⁸² Por. U. Bodemann, *Cedulae actuum*..., s. 438.

życiorysów osób, o których zachowały się jedynie nieliczne wzmianki. Jednocześnie notatka jest źródłem materiału autobiograficznego, odnoszącego się do bardzo słabo znanej postaci Michała z Budziwoja⁸³.

Bibliografia

- Brno, Archiwum Państwowe, 111(117a).
 Kraków, Archiwum Biblioteki Jagiellońskiej, rps 63.
 Kraków, Biblioteka Jagiellońska, rps 243, 433, 1415, 1506, 1507, 1513, 1711, 1902; 2016, 2324; Inc. 711, 830, 831, 1271–1273, 1353, 1590, 1749, 2122, 2173, 2177, 2178, 2179, 2180; Cim. 5513.
 Sandomierz, Biblioteka Diecezjalna, rps R 1806.
 Wrocław, Biblioteka Ossolineum, rps 819/I.
 Wrocław, Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, rps IV O 1, IV Q 36.
- Bodemann U., *Cedulae actuum. Zum Quellenwert studentischer Belegzetteln des Spätmittelalters. Mit Abdruck von Belegzetteln aus dem 14. bis frühen 16. Jahrhundert*, [w:] *Schulliteratur im späten Mittelalter*, hrsg. von K. Grubmüller, München 2000.
- Brückner A., *Średniowieczna poezja łacińska w Polsce*, cz. 3, nakł. Akademii Umiejętności, Kraków 1894.
- Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum, qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, t. 1–, Ossolineum, Wratislaviae 1980–.
- Codex diplomaticus Universitatis Studii Generalis Cracoviensis*, p. I–, sumptibus Universitatis, Cracoviae 1870–.
- Conclusiones antiquae Collegii Maioris Universitatis Cracoviensis 1432–1591. Samorząd Kolegium Większego Uniwersytetu Krakowskiego w XV–XVI wieku*, oprac. D. Wójcik-Zega, Towarzystwo Naukowe ‘Societas Vistulana’, Kraków 2014.
- Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, URL: <http://cac.historia.uj.edu.pl> (dostęp 30.06.21).
- Domański J., *Scholastyka i początki humanizmu w myśli polskiej XV wieku*, Instytut Tomistyczny, Warszawa 2011.
- Exercitium noue logice seu librorum priorum et elenchorum magistri Joannis de Glogouia*, Cracovie: Haller, 1511.
- Fastnacht A., *Słownik historyczno-geograficzny ziemi sanockiej w średniowieczu*. Cz. 1, Brzozów-Krosno 1991; Cz. 3, Kraków 2002.
- Incunabula typographica bibliothecae Universitatis Jagellonicae Cracoviensis inde ab inventa arte imprimendi usque ad a. 1500*, red. W. Wisłocki, typis sumpt. Universitatis Jagellonicae, Cracoviae 1900.
- Jan z Komorowa, *Memoriale Ordinis Fratrum Minorum*, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. V, w komisie Księgarni Gubrynowicza i Schmidta, Lwów 1888.
- Kętrzyński W., *Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Ossolinianae Leopoliensis*, t. 3, Ossolineum, Lwów 1898.

⁸³ U. Bodemann, *Cedulae actuum...*, s. 441.

- Knoll P.W., *«A Pearl of Powerful Learning». The University of Cracow in the Fifteenth Century*, Brill, Leiden, Boston 2016 (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance, 52).
- Korolec J.B., *Polonica w rękopisie Archiwum Państwowego w Brnie III(117a)*, „Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej” 1967, t. 7, s. 51–76.
- Kowalczyk M., *Studia nad życiem i działalnością Macieja z Szydłowa*, „Folia Historica Cracoviensia” 1996, t. 3, s. 69–88 (przedruk w: M. Kowalczyk, *«Colligite fragmenta ne pereant ...»*. Studia z dziejów Uniwersytetu Krakowskiego w średniowieczu, Towarzystwo Naukowe ‘Societas Vistulana’, Kraków 2010, s. 297–317).
- Krauze-Błachowicz K., *Jan z Głogowa i tradycja gramatyki spekulatywnej*, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa 2008.
- Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, wyd. A. Gąsiorowski; przy współpr. T. Jurka, I. Skierskiej, W. Swobody, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2000.
- Liber diligentiarum facultatis artisticae Universitatis Cracoviensis 1487–1563*, wyd. W. Wisłocki, Akademia Umiejętności, Kraków 1886 (Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce, t. 4).
- Markowski M., *Burydanizm w Polsce w okresie przedkopernikańskim: studium z historii filozofii i nauk ścisłych na Uniwersytecie Krakowskim w XV wieku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1971 (Studia Copernicana, 2).
- Markowski M., *Komentarze do «Isagogi» Porfiriusza z Tyru, zachowane w średniowiecznych rękopisach i inkunabulach Biblioteki Jagiellońskiej*, „Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej” 1968, t. 9, s. 25–75.
- Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508. Biblioteka Jagiellońska rkp. 258*, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska; przy współpr. R. Grzesika, t. 1, Towarzystwo Naukowe ‘Societas Vistulana’, Warszawa 2004.
- Morawski K., *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. 1, G. Gebethner i Sp., Kraków 1900.
- Najstarsza księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1402–1541*, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, Instytut Historii PAN, Kraków 2011.
- Niemiec D., Starzyński M., *Collegium Minus*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2015.
- Ożóg K., *Zakres i metody nauczania «septem artes» na Wydziale Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego w XV wieku*, [w:] *Septem artes w kształtowaniu kultury umysłowej w Polsce średniowiecznej (wybrane zagadnienia)*, red. T. Michałowska, Wydawnictwo Chronicon, Wrocław 2007, s. 105–124.
- Pludra-Żuk P., *Aurora – wierszowana Biblia autorstwa Piotra Rigi (ok. 1145–1209): stan badań i perspektywy*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi” 2015, s. 149–170.
- Pludra-Żuk P., *Krakowscy czytelnicy «Aurory» Piotra Rigi: popularność tekstu i ślady lektury w średniowieczu*, [w:] *De nuptiis Philologiae et Libri manuscripti czyli Co nowego mówią rękopisy. Zbiór studiów*, red. A. Lew, P. Pludra-Żuk, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016, s. 121–142.
- Polski słownik biograficzny*, Kraków, 1935–, T. 1–.

- Repertorium commentariorum medii aevi in Aristotelem Latinorum quae in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, M. Markowski, Z. Włodek, Polska Akademia Umiejętności, Wrocław 1974.
- Seńko W., *Wstęp do studium nad Janem z Głogowa*, „Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej” 1961, t. 1, s. 9–59.
- Springer C.P.E., *The Manuscripts of Sedulius: a Provisional Handlist*, American Philosophical Society, Philadelphia 1995 (Transactions of the American Philosophical Society, 85, Pt 5).
- Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in Universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849*, ed. J. Muczowski, Cracoviae 1849.
- Stopka K., *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu: studia nad kształceniem kleru polskiego w wiekach średnich*, nakł. Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków 1994.
- Swieżawski S., *Materiały do Studiów nad Janem z Głogowa*, „Studia Mediewistyczne” 1961, t. 2, s. 135–184.
- Szelińska W., *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVI wieku*, Ossolineum, Wrocław 1966.
- Szujski J., *Założenie i urządzenie Collegii Minoris*, [w:] „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, t. 1, Kraków 1878.
- Wadding L., *Annales Minorum seu trium ordinum a S. Francisco institutorum*, vol. 14, Ad Claras Aquas, Romae 1735.
- Wolff A., *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI w.*, „Studia Źródłoznawcze”, 1:1957, s. 155–181.
- Wójcik R., «*Domine, memoriale tuum in generationem et generationem...*»: o krakowskim traktacie «*Opusculum de arte memorativa*» z 1504 roku, „Studia Warmińskie” 2002, t. 39.
- Wójcik R., *The art of memory in Poland in the Late Middle Ages (1400–1530)*, [w:] *The Art of Memory in Late Medieval Central Europe (Czech Lands, Hungary, Poland)*, ed. F.G. Kiss, Brill, Budapest-Paris, 2016.
- Zathey J., «*Colligite fragmenta ne pereant*». *Contribution aux recherches sur l’histoire de l’enseignement à l’Université de Cracovie au XVe s.*, „Mediaevalia Philosophica Polonorum” 1961 t. 10, s. 96–102.
- Zathey J., Lewicka-Kamińska A, Hajdukiewicz L., *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*. T. 1, 1364–1775, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków 1966.
- Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej*, cz. II, 1416–1450, wyd. S. Kuraś, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1973.